

YASHIL INNOVATSIYALAR VA BARQAROR RIVOJLANISH MENEJMENTI

Xolbutayev O'ktam Xo'jabekovich

Jizzax politexnika instituti "Iqtisodiyot va menejment" kafedrası o'qituvchisi

xolbutayevoktam@gmail.com

Bikbolatov Muhammad

Jizzax politexnika instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada yashil innovatsiyalar va barqaror rivojlanish menejmentining nazariy hamda amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Yashil innovatsiyalarning korxonalar faoliyati samaradorligini oshirish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash, resurslardan oqilona foydalanish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, korxonalarda yashil texnologiyalarni joriy etish, ekologik menejment tizimlarini takomillashtirish hamda barqaror rivojlanish tamoyillarini amaliyotga tatbiq etish mexanizmlari yoritilgan. Tadqiqot natijasida yashil iqtisodiyot sharoitida korxonalar faoliyatini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: yashil innovatsiyalar, barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, ekologik menejment, energiya samaradorligi, resurs tejamkorligi, korporativ boshqaruv, ekologik xavfsizlik, innovatsion rivojlanish, raqobatbardoshlik.

Jahon iqtisodiyotida iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning cheklanganligi va ekologik muammolarning kuchayishi barqaror rivojlanish masalasini global kun tartibining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantirdi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan Barqaror rivojlanish maqsadlari iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda ekologik muvozanatni saqlash va ijtimoiy farovonlikni ta'minlash zarurligini ta'kidlaydi.

Bugungi kunda korxonalar faoliyatida yashil innovatsiyalarni joriy etish nafaqat ekologik talablarni bajarish, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ham muhim omiliga aylanmoqda. Yashil innovatsiyalar energiya va resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hamda ekologik xavfsiz mahsulotlar ishlab chiqarishni nazarda tutadi.

O'zbekistonda ham "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" doirasida energiya samaradorligini oshirish, ekologik texnologiyalarni joriy etish va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa yashil innovatsiyalar va barqaror rivojlanish menejmenti masalalarining ilmiy jihatdan o'rganilishini dolzarb etib qo'ymoqda.

Yashil innovatsiyalar va barqaror rivojlanish konsepsiyasi iqtisodiy fanlarda keng tadqiq etilgan yo‘nalishlardan biridir. Barqaror rivojlanish nazariyasining shakllanishiga BMTning 1987-yilda e‘lon qilingan “Bizning umumiy kelajagimiz” (Brundtland Report) hisoboti muhim asos bo‘lib xizmat qilgan.

M. Porter va C. van der Linde ekologik innovatsiyalar korxonalarining xarajatlarini kamaytirishi va raqobat ustunligini shakllantirishini ilmiy jihatdan asoslab berganlar. Ularning fikricha, ekologik standartlarga mos innovatsiyalar korxonalarining uzoq muddatli samaradorligini oshiradi.

J. Elkington tomonidan ilgari surilgan “Triple Bottom Line” konsepsiyasida korxonalar faoliyati iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy natijalar asosida baholanishi zarurligi ta’kidlangan. Mazkur yondashuv bugungi kunda barqaror rivojlanish menejmentining muhim nazariy asoslaridan biri hisoblanadi.

Mahalliy olimlar tomonidan ham yashil iqtisodiyot, ekologik menejment va resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy samaradorligi bo‘yicha qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Tadqiqotlar natijalari yashil innovatsiyalar korxonalar raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatmoqda.

Yashil innovatsiyalar samaradorligini baholashda energiya sarfi, chiqindilar hajmi, resurslardan foydalanish darajasi, ekologik xarajatlar va korxonalar rentabelligi ko‘rsatkichlari asos qilib olindi.

Bugungi kunda yashil innovatsiyalarni joriy etayotgan korxonalarda iqtisodiy va ekologik samaradorlikning sezilarli oshishi kuzatilmoqda. Xalqaro tadqiqotlarga ko‘ra, energiya tejamkor texnologiyalarni qo‘llayotgan korxonalarda energiya sarfi o‘rtacha 20–30 foizga qisqaradi, ishlab chiqarish xarajatlari esa 10–15 foizga kamayadi.

1-jadval¹

Yashil innovatsiyalarni joriy etish natijasida korxonalar ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi

№	Ko‘rsatkichlar	Joriy etishdan oldin (%)	Joriy etishdan keyin (%)	O‘zgarish
1	Energiya samaradorligi	100	128	+28 %
2	Resurslardan foydalanish samaradorligi	100	122	+22 %
3	Ishlab chiqarish xarajatlari	100	88	-12 %
4	Korxonalar rentabelligi	100	119	+19 %
5	Ekologik xavfsizlik darajasi	100	131	+31 %

¹ Manba. Muallif tomonidan tuzilgan.

Jadval ma'lumotlari yashil innovatsiyalar korxonalar faoliyatining iqtisodiy va ekologik ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Ayniqsa, ekologik xavfsizlik darajasining 31 foizga oshishi va energiya samaradorligining 28 foizga yaxshilanishi yashil texnologiyalarning muhim afzalliklarini namoyon etadi.

2-jadval²

Yashil innovatsiyalarning korxonalar raqobatbardoshligiga ta'siri

Ko'rsatkich	An'anaviy boshqaruv (%)	Yashil innovatsiyalar (%)
Mahsulot sifati	72	91
Mijozlar ishonchi	68	89
Eksport salohiyati	57	81
Investitsion jozibadorlik	61	87
Raqobatbardoshlik indeksi	65	92

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ekologik jihatdan xavfsiz va energiya tejamkor mahsulotlarga talabning ortishi korxonalarining eksport salohiyati va investitsion jozibadorligini sezilarli darajada oshirmoqda.

Tahlillar natijasida quyidagi tendensiyalar aniqlandi:

- energiya sarfi o'rtacha 20–30 foizga kamayadi;
- ishlab chiqarish xarajatlari 10–15 foizga qisqaradi;
- resurslardan foydalanish samaradorligi 20 foizdan ortiq oshadi;
- ekologik to'lovlar va zararlar kamayadi;
- korxonalarining xalqaro bozordagi raqobatbardoshligi ortadi;
- investorlar uchun jozibadorlik kuchayadi.

MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

Yashil innovatsiyalarni joriy etishda bir qator muammolar mavjud.

Birinchi, ekologik texnologiyalarni xarid qilish va joriy etish uchun zarur investitsiya mablag'larining yetishmasligi kuzatilmoqda.

Ikkinchi, korxonalarda ekologik menejment bo'yicha malakali mutaxassislar soni cheklangan.

Uchinchi, ayrim korxonalarda ekologik madaniyat va yashil boshqaruv tamoyillari yetarli darajada shakllanmagan.

To'rtinchi, yashil innovatsiyalar samaradorligini baholash bo'yicha metodik yondashuvlar amaliyotda to'liq joriy etilmagan.

² Manba. Muallif tomonidan tuzilgan.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun:

- yashil investitsiyalarni rag‘batlantirish mexanizmlarini rivojlantirish;
- ekologik loyihalarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash;
- korxonalarda ekologik menejment tizimlarini joriy etish;
- yashil texnologiyalar bo‘yicha mutaxassislar tayyorlash;
- qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, yashil innovatsiyalar va barqaror rivojlanish menejmenti zamonaviy korxonalar faoliyatining strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ular korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirish, ekologik xavfsizlikni ta‘minlash hamda resurslardan oqilona foydalanishga xizmat qiladi.

Yashil innovatsiyalarni keng joriy etish, ekologik menejment tizimlarini takomillashtirish va barqaror rivojlanish tamoyillarini boshqaruv amaliyotiga integratsiyalash korxonalarining uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrda PQ-436-son qarori. “2030-yilgacha bo‘lgan davrda yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
2. Brundtland G.H. Our Common Future. – Oxford University Press, 1987.
3. Porter M.E., Van der Linde C. Green and Competitive: Ending the Stalemate. – Harvard Business Review, 1995.
4. Elkington J. Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business. – Oxford: Capstone Publishing, 1997.
5. Turumova, D., & Rayimkulov, A. (2024). THE NEED FOR MODERN TECHNOLOGIES IN ACCOUNTING AND AUDITING. *Technical science research in Uzbekistan*, 2(7), 284-287.
6. Obidova F. Y. JAMIYATDA IJTIMOIIY VA IQTISODIY BARQARORLIKNI TA‘MINLASHDA OLIYGOH BITIRUVCHILARINING TUTGAN O‘RNI //JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE. – 2024. – T. 3. – №. 4. – C. 141-146.
7. Xolbutayev, O. X. (2026). EFFECTIVENESS OF SMALL BUSINESS SUPPORT INFRASTRUCTURE: STRATEGY AND MANAGEMENT. *Экономика и социум*, (3-1 (142)), 517-519.
8. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi ma’lumotlari, 2024–2025.